

Miért nem tehetnek fel kérdéseket a gyerekek az iskolában?

március 6, 2013

Számos probléma mellett a mai iskolát jellemző dolog az, hogy ott nem a gyerekek, hanem a tanárok kérdeznek. A mai iskolát általában az jellemzi, hogy a tanárok elmondanak valamit, és azután kérdéseket tesznek fel, amelyek arra vonatkoznak, hogy vajon a gyerekek emlékeznek-e arra, amit a tanár mondott, hogy ahogy erre mondják: megtanulta-e a tananyagot, amit elmondtak neki. Mindezt abban a hitben teszik a tanárok, hogy ezzel felkészítik a gyerekeket arra, hogy beilleszkedjenek a modern társadalomba. A magam részéről egyre inkább azt érzem, hogy ez a fajta nézet egészen hamis és félrevezető. Sokkal inkább egyet értek David Gribble-lel, aki így beszél tanári pályafutásáról:

„A legtöbb ember, a legtöbb iskola, amelyik érdekes és újszerű eszmékkel indul, lassan megindul visszafele a konvencionális irányba, míg én a másik irányban indultam el.

A Repton nevű fiúiskolában kezdtem tanítani, és elutasítottam, amit ott láttam, és szerencsém volt, hogy kaptam egy állást a Dartington Hall iskolában, amelyik az akkori idők egyik nagy progresszív (demokratikus) iskolája volt. Amikor az iskolát bezárták, akkor egy pár gyerekekkel és két tanárral elindítottam egy másik kis iskolát, ugyanazon a környéken amely alapvetően azokat az elveket vitte tovább, amelyeket Dartington is képviselt: az önkormányzat elvét.

Az iskolagyűlés a tanárok és a tanulók mindent, valóban mindent eldöntenek. Néhány dolgot delegálnak, például a pénzügyeket, de különben mindent eldöntenek, beleértve a

tanárok kinevezését, viselkedési problémákat, a tantervet, az órarendet – mindent az iskolagyűlés vitat meg és fogad el, és ha bármelyik bizottság az iskolában valami olyat határozna el, amit az iskolagyűlés nem tart helyesnek, akkor megváltoztathatja azt.”

Amikor David Gribble 60 éves korában visszavonult a tanítástól nyakába szedte a világot és végiglátogatott olyan iskolákat, amelyekről azt gondolta, hogy hasonlóan jó iskolák, mint a Dartington Hall iskola volt, vagy a Sands iskola amit később többekkel együtt alapított, vagy Summerhill, ami a legidősebb ilyen ma még működő intézménynek tekinthető. Amit talált, arról két kötetben számolt be. (Real Freedom és Lifelines). A kötetek közül az elsőt lefordították németre és lengyelre is.

David Gribble leírásait olvasva úgy látom, hogy az iskoláknak, amelyeket kiválasztott a legfőbb jellemzője, hogy a tanárok és a tanítványok közötti, az idősebbek és a fiatalabbak közötti viszonyokat nagymértékben az egyenlőség jellemzi, a kölcsönös tisztelet, a megosztott hatalom(tekintély). Valamikor ezeket az iskolákat progresszív és szabad iskoláknak nevezték, de a mai (ön)elnevezés a „demokratikus iskola”.

A demokratikus iskolák filozófiája, támadja a tradicionális iskolák által vallott célt, hogy azok ismereteket és képességeket terjesztenek, annak érdekében, hogy felkészítsék a fiatalokat arra, hogy beilleszkedjenek a modern társadalomba. Ezzel szemben a demokratikus iskola tanárainak vallott célja az, hogy minden egyes gyereket segítsenek, egyéni megismételhetetlen fejlődésében, hogy azok valóban megismételhetetlen egyéniséggé válhassanak.

Az első probléma a tradicionális iskola felfogásával az, hogy fel kellene tennünk a kérdést, hogy a társadalom, amiben élünk, vajon a lehető legjobb-e. Ha a válasz nemleges, akkor mi értelme van annak, hogy a gyerekeket arra készítsük fel, hogy alkalmazkodjanak a tökéletlen társadalomhoz. Természetesen számos tanár vallja azt, hogy a társadalom,

amiben élünk tökéletes, és akkor nincsen semmi baj azzal a tanítással, amit az iskola csinál. A probléma csak az, hogy körülnézve a társadalomban túlzottan sok problémát látunk, beszéljünk akár a fiatalokról, akár az idősebb nemzedék tagjairól.

A második fontos ellenvetés a tradicionális iskolák gyakorlatával szemben az, hogy ha mi arra készítjük fel a gyerekeket, hogy ők beilleszkedjenek a társadalomba, akkor ezzel akadályozzuk a változást. Ha abból indulunk ki, amit fentebb elmondtunk, hogy a világ nem tökéletes (sem az iskola, sem az azon túli világ), akkor éppen arra lenne szükség, hogy olyan emberek nőjenek fel, akik változtatni akarnak, és nem ellenállni a változásnak. Sajnos a világ nem ilyen. Amikor nemrégiben Egerben jártam a tanítóképző főiskolán, és az előadásomat hirdető plakát könyvem címével hirdetett engem (Útmutató rebellis tanároknak) akkor a pedagógia tanszékről erre senki nem volt kíváncsi! A mai iskola lebecsüli azt a lehetséges potenciált, amit a gyerekek kreativitása jelent, és nem is akarja őket ezért bevonni a problémák megoldásába.

Aki változást akar, annak számolni kell azzal, hogy ez nem megy véleménykülönbségek nélkül. Ha valaki nem ért egyet veled, akkor az lehetőséget ad neked arra, hogy saját nézeteidet megvizsgáljad és esetleg fejlesszed. Mindezekhez csak azt kell hozzátenni, hogy erre akkor is sor kerülhet, ha a másik fél sokkal kevesebb ismerettel rendelkezik, vagy sokkal fiatalabb, mint te vagy. Míg a gyerekeket a tradicionális iskola ebből az okból lenézi, addig a demokratikus iskolák mindenkiben bíznak, és mindenkit egy embernek tekintenek.

Itt ezzel kapcsolatban szeretnék egy félreértést eloszlatni: a demokratikus iskolák nem mindig minden időben harmonikusak, nem valamiféle idillről van szó: Az angliai Sands school egyik diákja Bonnie Hill írja: „Az idő legnagyobb részében az iskolában a hangulat jó, de néha rettenetes és idegesítő. Azt gondolom, hogy ez rendben van, mert az iskolagyűléseken (de

nemcsak ott) meg tudjuk beszélni, hogy mi okozza ezeket a dolgokat., és mit tudunk tenni, hogy azok csökkenjenek. Ezzel azt is megtanuljuk, hogy hogyan bánjunk ilyen idegesítő helyzetekkel". Mindezek segítségével meg lehet azt tanulni, hogy a valós életben, hogyan bánjunk hasonló helyzetekkel. Ha ezt tovább visszük láthatjuk, hogy mindez elvezet ahhoz is, hogy mit tehetünk az egész társadalomban, amikor az messze van egy ideális állapottól.

Továbbmenve számot kell vetnünk azzal a tradicionális iskolában mindenütt megtalálható nézettel, hogy a tanárok tudják, hogy mit kell tudnia a gyerekeknek, és ha nem tudják, akkor azt meg kell tanulniuk, és a tanárok tudják, hogy milyen embernek kell lennie a gyerekeknek, és ha a gyerek nem olyan, akkor meg kell változnie. De a gyerekek tudásának, értékeinek, személyiségének elnyomása destruktív. A gyerekek a felnőtt beavatkozás hatására nem tanulják meg mindazt, amit a felnőttek elvárnak, hogy megtanuljanak, és nem változnak meg azzá az emberré, akit a tanár eléjük állít, mint példaképet. Sajnos valami egészen más történik: megtanulnak színlelni, és megtanulnak csalni. Számos gyermeki probléma éppen ennek a nevelési stílusnak az eredménye: A butaság tanulható: Ha azt mondják neked, hogy buta vagy, és nincs semmi lehetőséged arra, hogy meggyőződjél az ellenkezőjéről, és ezt naponta tízen mondják neked különféle emberek. Ha téged butának tartanak, akkor haszontalan vagy, akkor értéktelen vagy. Ha azt mondják, hogy hazudozó vagy, akkor ez ellen semmi módon nem lehet tiltakozni. Ha tolvajnak mondanak, akkor egy idő után mindent elemelsz, amit csak lehet. A gyerekek, amikor ezeket a tetteket elkövetik, és utána is szégyellik magukat, de a környezet nyomása erősebb náluk. Változásra csak akkor van esély, ha a környezet nem erősíti meg újra meg újra a rájuk aggatott címkéket. Ekkor van lehetőség a változásra. Minderre jött rá Homer Lane, A.S. Neill és ezért voltak sikeresek Homer Lane gyerek-felnőtt köztársaságai és ezért sikeres Summerhill és ezért sikeresek a demokratikus iskolák. Ezért váltak Homer Lane fiatalokú bűnözői jó polgárokká,

ezért lesz számos problémás gyerekből Summerhillben és a többi demokratikus iskolában lojális aktív tag. Csak azt kellene észrevenni, hogy egy szabad környezetben a gyerekek megteszik, amit a felnőttek kérnek tőlük kérdés nélkül, és túlzottan függnék a felnőttektől, akiknek túlhatalma káros hatással van rájuk. Jesper Juul dán pszichológus mondta, hogy a gyerekek együttműködési készsége túlzott, és még akkor is működik, ha ezzel maguknak okoznak kárt. Nem szabadna visszaélni ezzel a helyzettel!

A felnőtt társadalom jó része sziklaszilárdan meg van győződve arról, hogy a gyerekek, ha hagyjuk őket a maguk igényei szerint fejlődni, akkor egoistákká lesznek, olyanokká, akik vakok a másik ember igényeire és jólétére, de mint azt a demokratikus iskolák igazolják, a valóság ennek ellenkezője. Ha a gyerekeket kényszerítjük, hogy megtegyenek bizonyos dolgokat, engedelmeskedjenek szabályoknak, akkor megfosztjuk őket attól a lehetőségtől, hogy gondolataik legyenek a többi emberrel kapcsolatban. De ha a gyerekek a maguk útján fejlődnek, akkor ehhez szükségük lesz más emberekre, senki nem fejlődik úgy, mint egy virág, pusztán vizet és táptalajt igényelve. Mi emberek igényeljük fejlődésünkhöz a többieket. Ezért erőszakkal kényszeríteni az embereket arra, hogy alkalmazkodjanak másokhoz felesleges, sőt ellenkező hatást ér el. A Dartington iskola volt tanulója Hanarah Highland fogalmazta meg: „kezdettől fogva felelősséget kapsz önmagaddal kapcsolatban, hogy azt tanuld, amit meg tudsz tanulni, abban, hogy mit ne csinálj, hogy mi lehetsz, és mi szeretnél lenni, és ezzel megtanulod azt is, hogy ugyanolyan fontos vagy, mint bárki más a közösségben, vagy ami ugyanaz fordítva, hogy mindenki más ugyanolyan fontos, mint te vagy”.

Mindez azért nehéz, mert kevesen vannak olyanok a tanárok között, akik képesek gyerekekkel olyan beszélgetéseket folytatni, amelyekben kifejeződik, hogy mindkét félnek egyenlő méltósága van. Az iskolák életét megtöltik a fegyelmezési kísérletek, a demonstrációk, a figyelem felkeltésének

kísérletei. Azt a közismert igazságot, hogy ezek hatására ritkán, vagy egyáltalán keletkezik igazi érdeklődés, a szőnyeg alá söprik. A kényszer nagyon gyakran akadály a tanulásnak, de erről nem illik beszélni. Az őszinte beszéd helyett előkerül a régi módszer: kérdéseket kell feltenni a gyerekeknek. Ezzel a módszerrel lesznek vezetve a gyerekek célok felé, amelyeket nem ők választottak maguknak, így csak olyan dolgok kerülnek majd elő, amikről a tanároknak kész válaszai vannak. Erre azért van szükség, mert így tudja a tanár megőrizni a tekintély látszatát, miközben nincs valódi tekintélye, de erről mindenki hallgat, mert a hatalom egyik legfontosabb aspektusa hallgatásra kényszeríteni az alávetettet. Így jönnek létre az iskolában a jól ismert beszélgetések, amelynek során csak a tanár kérdez, csak a tanár értékeli a kérdésre adott választ, és amelynek során a gyerekek soha nem tehetnek fel saját kérdéseket.

Ennek ellenpéldáját írja le Kvan Lihuen:

„- Van-e kérdés? – kérdezte első filozófia óráján Dr. Agassi 1960-ban Hong-Kongban.

– Nincs kérdésünk. – ráztuk a fejünket.

– Az óra elmarad – mondta Agassi.

Meglepetés.

– De ön nem mondta el az anyagot – mondtuk.

– Olvassák a könyvüket! – mondta

Amikor a következő óra elkezdődött:

– Van-e kérdés? – kezdte.

– Nincs – mondtuk mi.

Az óra befejeződött. Azt gondoltuk, hogy biztosan viccel. Nem viccelt. Az óra befejeződött.

A harmadik órára átgondolt kérdésekkel jöttünk!

Micsoda óra volt!”

2011. december 31.

Ajánlott olvasmányok:

- John Holt: Miért vallanak kudarcot a gyerekek az iskolában? Bevezető az átdolgozott kiadáshoz (1982)
- „A kocka”: Leonard Turton bevezető beszéde az első EUDEC konferencián
- Fóti Péter: Kölcsönös udvariasság, figyelem, tisztelet gyerekek és felnőttek között
- Fóti-Virágh: A gyerekköztársaságtól a demokratikus iskoláig
- Mérei Ferenc: A nevelői légkör
- Vargha Balázs: Embernek való iskola
- És kell-e egyáltalán nevelés? – Benda Judit Summerhillről beszélgetett dr. Vekerdy Tamással